

STADSHOLMEN

ERISICHTON 3

Göran Hälsinges gränd 4

GAMLA STAN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

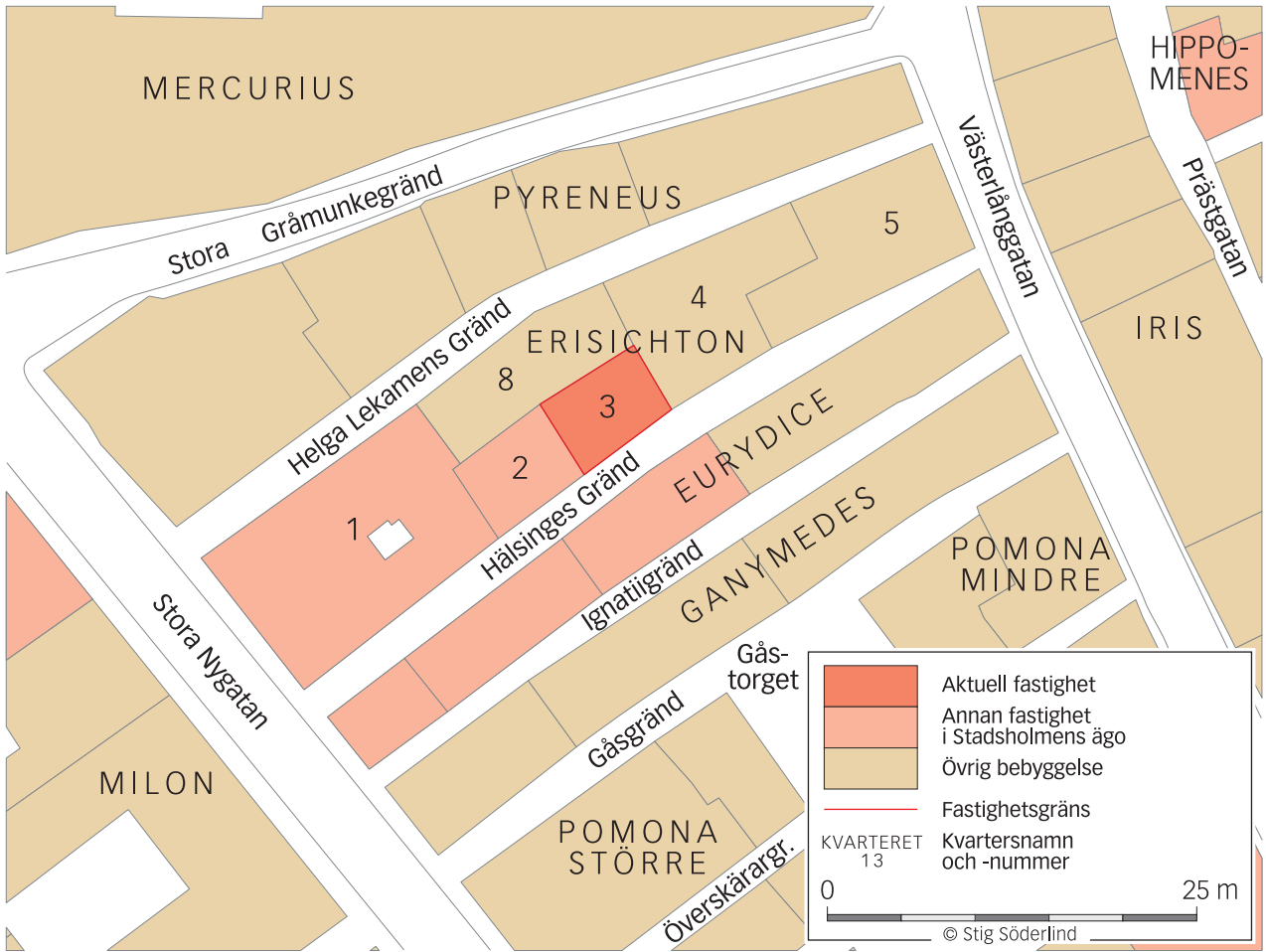
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

BILDEN TOGS I MARS 1903 OCH TEXTEN TYDER PÅ ATT DET BEDREVS HOTELLVERKSAMHET HÄR. OKÄND FOTOGRAF, STADSMUSEETS ARKIV, C 211.

Fastigheten Erisichton 3 präglas av flera tidsperioder. Murarna är medeltida från källaren upp till och med våning 2 trappor. Portalen har en stenomfattning från 1600-talet som är relativt påkostad, med ett skulpterat kerubansikte i fältet över öppningen.

Att en ombyggnad skett under 1600-talet syns även i fasadens ankarlutar. Trots portalen var det inre relativt enkelt, och de övre våningarna hade trappor av trä ända till 1880-talet. Fastighetens ägare har framför allt varit hantverkare och handlare men den påbyggnad med två våningar som gett huset dagens volym utfördes av traktörsänkan Christina Åkerblom. Av den bevarade fasta inredningen kan framför allt en rokokokakelugn med flerfärgat motiv av rankor, kolonner och fåglar nämnas. Andra detaljer är dörrblad och dörrfoder från 1800-tal.

Erisichton 3 är blåvärderad enligt Stockholms

Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Under flera hundra år var Gamla stan Stockholms centrum. Medeltidens bebyggelse bestod av hus i trä eller tegel, ofta med torvtak. Till husen fanns många gånger källare med väggar av natursten och tegelvalv eller bjälktak. Tegelhusens fasader var inte putsade och kunde ha dekor i form av blinderingar, formtegel eller mönstermurning. Den medeltida,

FASADEN MOT GÖRAN HÄLSINGES GRÄND ÄR SLÄTPUTSAD OVANFÖR DEN RUSTICERADE BOTTENVÅNINGEN. TILL PORTEN LEDER TVÅ TRAPPSTEG AV NATURSTEN UPP. FOTO: J. MALMBERG.

oregelbundna stadsplanen är ännu i dag mycket väl bevarad och många hus har i hög utsträckning kvar medeltida murverk bakom senare tiders fasadut-

formningar och inredningar.

Det expansiva 1600-talet, när Sverige utvecklades till en stormakt, gav en annan prägel åt staden med flera nybyggen men också modernisering av de äldre husen. Byggnaderna fick stora vindar i flera våningar med höga, branta tak och ofta en dekorativ fasadutsmyckning i natursten. Samtidigt anpassades de nybyggda husen längs framför allt Nygatorna i väster till en reglerad stadsplan.

Under 1700-talets mitt och senare hälft byggdes husen ofta på med en våning. Vindarna var nu mindre och taken flackare. Fasaderna utfördes släta och putsade, och rummen inreddes med kakelugnar och snickerier som till stor del finns bevarade i dag. Vid 1800-talets senare del och under tidigt 1900-tal fick många byggnader fasader med tidstypiska dekorer i stucc eller puts och bottenvåningarna gjordes ofta om till butiksfasader med stora skyltfönster.

Gamla stan hotas – och räddas

Under senare delen av 1800-talet försköts stadens centrum till Norrmalm. Gamla stan började att successivt förslummas och många diskussioner fördes om stadsdelens sanitära förhållanden. Det kom till och med förslag om att riva stora delar och bygga helt nytt. När de nya stadsdelarna på malmarna växte fram omkring 1900 blev problemen i Gamla stan ännu mer uppenbara, men de enskilda fastighetsägarna var inte villiga att bekosta saneringarna. Samfundet S:t Erik – som bildades 1901 och arbetade för att väcka intresse för stadens kulturhistoriskt värdefulla miljöer – oroades för stadsdelens framtid och tog på 1930-talet initiativet till att bilda AB Stadsholmen. Det nya bolaget fick i uppdrag att förvärva, restaurera och modernisera bebyggelsen med hänsyn bland annat till kulturhistoriska värden. De första åtgärderna i stor skala genomfördes i kvarteret Cepheus och flera av de genomförda renoveringarna har varit goda exempel, inte minst de allra första insatserna som gjordes.

I dag är Gamla stan med sina många bevarade tidslager och hus med en lång och omväxlande byggnadshistoria ett historiskt dokument av oersättligt värde.

HISTORIK

Kvarterets bakgrund

Kvarteret Erisichton ligger utanför 1200-talets stadsmur, på mark som bebyggdes med lättare byggnader

DEN ANNARS RELATIVT ENKLA BYGGNADEN HAR EN PÅKOSTAD STENPORTAL FRÅN 1600-TALET MED EN KERUB I TYMPANONFÄLTET OVANFÖR PORTEN. PORTEN ÄR FRÅN 1800-TALETS ANDRA HÄLFT. FOTO: J. MALMBERG.

senast på 1300-talet. Kvarteret sträckte sig under medeltiden längre ner mot vattnet i väster än idag, och fick sin nuvarande avgränsning när Stora Nygatan drogs fram på 1630-talet. Både före och efter regleringen upptogs kvartersbredden av två fastigheter rygg om rygg, med fasader åt Göran Hälsings gränd och Helga Lekamens gränd.

Erisichton 3 fram till sekelskiftet 1700

Erisichton 3 ligger vid den smala Göran Hälsings gränd, i kvarterets mitt. Medeltida murar är bevarade

till tre våningars höjd mot gränden och fyra våningar mot grannen i norr. Huset kan följas i skriftliga källor tillbaka till 1596, då det köptes av köttmånglaren Bengt Jönsson. En ombyggnad skedde på 1600-talet, då portalomfattningen av sten sattes in liksom fasadens synliga ankarlutar. Portalen har daterats till 1600-talets andra hälft, men vilken av husets ägare som bekostat den är inte möjligt att avgöra. Det är frestande att framföra den rike handelsmannen Claude Roquette Hägerstierna som en möjlig byggherre, men han ägde många fastigheter och i vilken mån han engagerat sig i Erisichton 3 är inte känt. Han kom över huset exekutivt, efter att den förre ägaren inte kunnat betala sina lån. Detta var typiskt för Hägerstiernas fastighetsbestånd, han var en framgångsrik affärsman som lånade ut pengar till många privatpersoner och till kronan. Många kunde inte betala tillbaka, vilket ledde till att Hägerstierna kom i besittning av ett stort antal fastigheter och gods i många delar av Sverige. Claude Roquette Hägerstierna hade 1645 utnämnts till hovköpman och införde till drottning Kristina "allehanda slags frantzösische kramvaror och kramgods", som sidentyg, hattar, handskar och strumpor. På 1650-talet var han inblandad i det så kallade Ryska handelskompaniets köp av rysk rabarber, för försäljning i Danzig, Hamburg, Amsterdam, Rouen och London. Hägerstierna sålde 1669 fastigheten till linkrämmaren Peder Pedersson Sabell, som samma år sålde vidare till skräddaren Gunnar Berg. Denna ägde huset ännu 1711.

1700-talet

På 1730-talet beboddes fastigheten av bokhållaren Johan Collberg med hustru, två barn, piga och en svägerska. Enligt mantalslängden 1760 bodde änkan Christina Collberg kvar med en piga samt skrivaren Dahlman. Först 1781 tecknades den första brandförsäkringen, ägare var då guldsmeden Lars Barvander. Huset beskrevs som tre våningar högt med en välvd portgång och en bagarstuga i bottenvåningen. De två våningarna ovanför innehöll vardera ett stort och ett litet rum. Trappan upp till andra våningen var av sten men vidare uppåt var trapporna av trä.

Ombyggnaden 1804 och tiden fram till 1900-talet

År 1804 lämnades en ansökan in om en påbyggnad med en våning, vilket sedan ändrades till två våningar. Ägaren hette Christina Åkerblom och var traktör-sänka. Påbyggnaden innehöll två rum med "stora

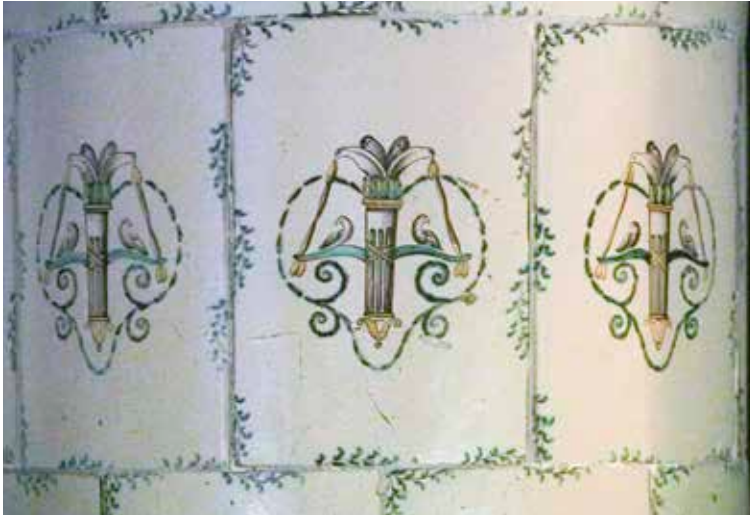
GJUTJÄRNSTRAPPAN ERSATTE 1882 DE TRÄTRAPPOR SOM FANNS I DE ÖVRE VÅNINGARNA. TILL DEN FÖRSTA VÅNINGEN OMNÄMNS STENTRAPPAN REDAN I DE ÄLDSTA BRANDFÖRSÅKRINGARNA. FOTO: J. MALMBERG.

rutor” och ett kök per våning. Våning 3 trappor fick byggnadens högsta takhöjd. På taket fanns en vindskappa. För första gången omnämndes inredningar, rummen värmdes med porslinskakelugnar och var försedda med fotpaneler. Bottenvåningens bagarstuga hade förvandlats till kök med spis. Under 1830-talet påpekades det vid flera brandbesiktningar att murverket kring fönstren var i dåligt skick, men vilka förändringar det ledde till är inte känt. Skräddargesällen Zacharias Palm ägde fastigheten under 1840-talet och bodde själv i huset. Enligt mantalslängden 1845 var han 47 år gammal och bodde med sin sjuårige brorson och en piga. Dessutom fanns där 14 hyresgäster uppdelade på fem hushåll med vardera en till tre inneboende. När lump-samlare Olof August Nydell försäkrade fastigheten

1858 hade köket i bottenvåningen bytt funktion till tvättstuga med spis. Nu omnämndes även mittellandslistor i bostadsvåningarna. Nydell lät 1882 sätta in en trappa av järn istället för trätrapporna i de övre våningarna, sannolikt av brandskyddsskäl. Fastigheten har tillhört Stockholms stad sedan 1929.

UPPRUSTNING OCH RENOVERING

Fastigheten renoverades på 1970-talet samtidigt som grannfastigheten Erisichton 2. Dusch och wc inrättades i lägenheterna och köksinredningarna byttes. Två föremål som tillvaratogs av Stadsmuseet under ombyggnaden var en tegelsten med en inristad man, daterad till 1700-talet, och en bräda med inhugget bomärke. Det framgår inte i vilken av de två fastigheterna som fynden hittades inom.

DETALJ AV KAKELUGNENS FÄRGSTARKA ROKOKODEKOR, MED FÅGLAR OCH KOLONNER. FOTO: J. MALMBERG.

KAKELUGNEN FRÅN 1700-TALET S MITT STÅR I EN AV DE VÅNINGAR SOM TILLKOM GENOM EN PÅBYGGNAD 1804. TAKLISTEN ÄR FRÅN TIDEN FÖR PÅBYGGNADEN. FOTO: J. MALMBERG.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Byggnaden är fem våningar hög med brutet, plåtklätt tak och en takkupa. Bottenvåningen är rusticerad och avfärgad i grått. Den skiljs från de slätputsade övre våningarna, som är avfärgade i gult, av ett profilerat våningsband. Porten är placerad längst i väster. Öppningen är rundbågig, omfattningen av natursten är oprofilerad med några markerade valvstenar. Valvet kröns av en profilerad segmentbåge med ett

skulpterat änglahuvud med vingar under. Porten är en halvfransk pardörr som daterats till 1800-talets andra hälft, med glasade övre fyllningar. I öster finns en flerdelad källardörr av järn, sannolikt från sent 1800-tal. Bottenvåningens två fönsteröppningar har fönsterluckor med fiskbenslagd panel, troligen från 1800-talet. Fönstren i våningarna ovanför är indelade i två bågar där var både i sin tur är indelad med spröjs i tre rutor. Fönsterbågarna har bytts under 1900-talet.

Interiör

Portgången är tunnvalvd med golv av kalksten. Till första våningen leder trappa med plansteg av kalksten, omnämnd redan i den äldsta brandförsäkringen på 1700-talet. Ovanför är trappan av järn, denna ersatte trätrappor på 1880-talet. Vilplanen är stenlagda i

samtliga våningar. Till lägenheterna leder halvfranska dörrblad som sannolikt är från 1800-talets andra hälft, liksom dörrfodren. Bland inredningarna kan nämnas en rund kakelugn från 1700-talet med målade kolonner och fåglar, halvfranska dörrblad från 1800-talet och en profilerad taklist från 1800-talets början.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.